

Skaros ir skarelės lietuvių moterų gyvenime (XX amžius)*

Inga Nėnienė

Ivadas. Čia nagrinėjama problema – skarų ir skarelių našystos tradicija kaip netenkanti pirminės funkcijos realija, bet išliekanti kultūrinio tapatumo ženklu. Straipsnyje siekiama išryškinti tradicines ir šiuolaikines skarų naudojimo formas. Keliami uždaviniai: 1) nustatyti skarų išgijimo ir gaminimo būdus, 2) pateikti skarų ornamentikos ypatumus, 3) parodyti skarų našystos būdus ir paskirtis, atskleidžiant etninių kultūrinių tapatumų savitumus. Tyrimui naudojami nauji etnografiniai duomenys. Šiek tiek žinių apie šio krašto skaras paskelbė Marija Miliuvienė ir Vida Kulikauskienė**.

2001 m. vasarą rinkome žinias apie moterų skaras ir skareleles. Norėta kuo daugiau sužinoti „kaip buvo anksčiau“ bei užfiksuoti šiuolaikinės skarų našystos ypatumus. Surinkti duomenys leidžia kalbėti apie XX a. 3–10 dešimtmečius.

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 06 28.

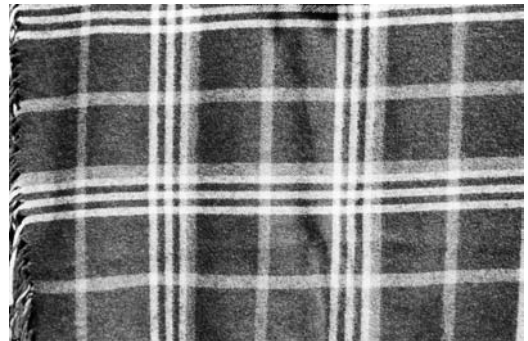
** Apie drabužius, *Kernavė*, Vilnius, 1972, p. 207; *Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда*, Рига, 1986, карт. 24–28.

Aplankytos šios vietovės: Mūsinkai, Čiōbiškis, Kernavė, Pigónys, Lapėliai, Vindeikiai, Priėnai, Ćirkai, Rusiū Rėgas, Stavorėgala. Kalbėtasi su 28 moterimis 45–88 metų amžiaus, dauguma jų katalikų tikėjimo, viena – senųjų apeigų staĉiatikė. Apie treĉdalis apklaustųjų moterų pagal savo gimimo vietą yra nevietinės: į šį kraštą atitekęsios iš gretimų rajonų. Jų pasakojimai apie savo tėviškėje matytą skarų našystą išryškino Musninkų krašto savitumus. Savo tradicinės dėvėsenos raida išsiskiria Pigonių kaimas. Ćia yra daug moterų, atitekęsios iš užnerio – Kaišiadoriū rajono. Iš kartos į kartą perduodama kultūrinė patirtis išlieka gyvybinga su žmonėmis nukeliavusi ir į kitą vietą. Keliaujant senojo Musninkų valsĉiaus apylinkėmis ir teiraujantis apie senąsias skarų dėvėsenos tradicijas, dažnai moterys nurodydavo šį kaimą. Apie šiltųjų skarų dėvėseną pigoniškės pasakojo iš savo patirties, jos ilgiausiai dėvėjusios languotąsias skaras. Kitų vietovių moterys apie šias skaras daugiau pasakojo prisimindamos savo mamų ir moĉiuĉiū skarų našystą. Keturios moterys parodė dideles languotas skaras, kurias pirkto arba paveldėjo iš mamų. Tai XX a. antrajame ketvirtyje įgytos fabrikinės gamybos skaros. Tradiciniū namų audimo skarų 4 pavyzdžius parodė ir leido šiame straipsnyje pristatyti Kernavės archeologijos ir istorijos muziejus-reservatas (toliau – KAIMR).

Skarų įsigijimas. Didelės vilnonės skaros kaimo moterims buvo labai svarbios kaip šiltasis viršutinis rūbas ir kaip prestižinės vertės matas. Ištekanti mergina būtinai turėjo būti apsirūpinusi didele skara. Zofija Ciesiūnienė, rodydama savo vilnonę languoto rašto skarą, pasakojo: „Jeigu jaunoji neturės va šitos skaros – tai ne merga – biedna. [...] Mergiotės yra [šeimoje], tai skaras ir nuperka. [...] Skaros buvo krautuvėse, pas žydus. A man, va šitų skarų, nupirko tėvelis, jis buvo iš Ruklos Gegužinės parapijos, tai ti buvo kariška krautuve, tai jis nuvažiava ti pas seserį ir nupirka va šitų skarų. Brangios jos buvo. Gal 20 litų“ (1 pav.)*. M. Mackevičienė pamena, kad skara mamai buvo „brangiausias turtas, niekam neduodavo“. Tokia tradicija – įsigyti skarą – tęsėsi maždaug iki XX a. vidurio.

Skaros buvo audžiamos namuose, tačiau tokių pasakojimų užrašyti teko nedaug. Namų audimo skara būdavo susiūta iš dviejų palų, nes įprastinės staklės buvo siauros, ribojo audeklo plotį. Vidurio siūlė skaroje atrodė neišvaizdžiai, todėl profesionalesnės audėjos naudojo „dviejų palų suaudimo“ būdą. Onai Narškeviĉienei iš Vindeikių kaimo, paĉiai daug verpusiai, audusiai, šis nedažnai taikytas audimo būdas paliko įsimintiną išpūdį. Ji yra maĉiusi, kaip jų kaime audė audėja Jankūnienė:

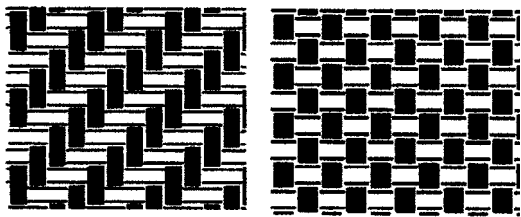
„Tai padarydavo specialistas. Siauros [staklės] buvo... ausdavo, bet kaip – nežinau. Vienų pusį išaudžia, paskiau va teip siūlų meta, a paskiau kitų pusį audžia – priaudžia. [...] ir man teip atsitiktinai papuolė [pamatyti], sakau: „Kų ĉia dabar su tuo siūlu?“ Reiškia,

1 pav. Zofijos Ciesiūnienės skara. Fabrikinė gamyba. XX a. penktasis dešimtmetis. Pigonių k. 2001 m.

* Visos nuotraukos straipsnio autorės. Cituojami diktofono įrašai.

šitų jau pusį audžia, a paskiau siūlų kabina kitai pusei, už tokio pritaisyto, šone vinis, ir už to vinia kabina, kabina; kai išaudžia vienų pusį, tai paskiau audžia kitų pusį. Siūlas gi vienas. Tadu iš eilės tų siūlų ima, tadu kitų pusį audžia. Įdomu“.

2 pav. Audinio pynimai šiltosiose skarose: ruoželis (2/2), drobinis (1/1)

Atrodo, kad šis palų sujungimo būdas buvo taikomas tik audžiant skaras. Panašaus pločio lovatiesės buvo sušiuvamos iš dviejų palų.

XX a. pirmojoje pusėje skaros dažniausiai buvo perkamos, nes tuo metu prekyboje buvo gan paplitusios fabrikinio audimo skaros. Pirktinės skaros labiau vertintos dėl švelnesnio ir minkštesnio audinio. Įsigydavo moterys ir plonos vilnelės, šilkinio audinio arba megzto trikotažo skarų. Didelė dalis skarų į Lietuvą buvo importuojama iš kitų šalių. Mūsninkų apylinkių moterys apsipirkti nuvažiuodavo ir toliau: į Vilnių, Ūkmergę. Skarų, kaip lauktuvių, parveždavo ar atsiųsdavo iš kitų šalių artimieji: iš Amerikos, Anglijos, Rusijos. Dažniausiai tai būdavo įvairių dydžių gėlėto rašto skaros, bet pasitaikydavo ir languoto rašto.

Skaros buvo ir įvairiais būdais nusineriamos: virbalais, vąšeliu, lenkta viela (*dratu, varstotėliu*), ant rėmelio (kai ant pasidarytos formos rėmelio aplink sukālus vinis apmetami siūlai ir narpiojama, imituojant audimą). Vienas iš naujovių plitimo kelių buvo mokyklos. Pokario metai ekonomiškai buvo sunkūs, trūko audinių ir žaliavų. Tai pa-

skatino taupius ir išradingus skarų pasigaminimo būdus. Greitai ir gražiai mokančios nerti moterys apdalydavo savo darbo skaromis ir kitas moteris.

Ornamentika. Šiltosios skaros buvo audžiamos iš vilnos arba vilną derinant su medvilne, linu. Savo dydžiu jos buvo dvejopos. Remiantis Kernavės muziejaus duomenimis, didžiosios skaros buvo 120–150 cm pločio ir 160–188 cm ilgio, mažosios skaros – 80–92 cm pločio ir 84–98 cm ilgio. Didžiosios skaros buvo audžiamos keturnyčiu ruoželiu (2/2), mažosios – dvinyčiu drobiniumi (2 pav.). Pagal moterų prisiminimus skaros dažniausiai buvo languoto ornamento, kuris audinyje būdavo vien-

3 pav. Skara su „šliagais“. XX a. pirmoji pusė. Namų audimo. Vičiūnų k. Linas, vilna. 120/188 cm. KAIMR GEK 1380 E277

4 pav. Skara. XX a. pirmoji pusė. Namų audimo. Medvilnė, vilna. 150/158 cm. KAIMR GEK 814 E252

tisas (1 pav.) arba pakraščiuose turėjo paryškintą ornamentą (*šliagus*) (3 pav.). Langų ornamentai buvo vadinami suslavintu žodžiu – *klėtkomis*. Vyravo „*tamsios klėtkos, perskirtos šviesesniu*“¹. Klėtkos buvo sudaromos iš statmenai susikertančių 2–4 spalvų ruoželių: juoda–balta; juoda–pilka; pilka–balta; ruda–balta; juoda–pilka–balta; juoda–žalia–pilka; juoda–balta–ruda; ruda–žalia–pilka; pilka–žalia–vyšninė; ruda–balta–žalia; ruda–raudona–žalia; ruda–žalia–juoda–balta; ruda–raudona–balta–juoda; ruda–pilka–vyšninė–balta. Platesnysis ruožas sudarydavo dugno spalvą, vyravo juoda arba ruda spalva. Buvo ir vienspalvių pilkų skarų (užrašytas vienas paminėjimas)². Šiuos spalvų derinius galėjo turėti tiek namų audimo, tiek fabrikinės gamybos skaros; daugeliu atvejų pateikėjoms buvo sunku įvardinti gamybos pobūdį. Kernavės muziejuje esančios dvi namų audimo skaros yra tik su *šliagais*. Skarės iš Vičiūnų kaimo dugnas austas melanziniais (rusvos ir baltos spalvos dvigijais) siūlais, pakraščiuose 7 cm nuo krašto užmesti ir atautsti balti ruožai (3 pav.). Antriosios skaros dugnas yra juodas, o pakraščiuose metimo kryptimi išdėstyti balti, gelsvi, juodi ruoželiai, atauduose – mėlyni, raudoni, juodi ruoželiai (4 pav.). Šios ekspedicijos metu matytose fabrikinės gamybos skarose vyravo juodos spalvos dugnas, kuris vientisai sulanguotas siaurais ruoželiais (balta, pilka, raudona, melsvai žalia). Pasikartojančio rašto dalies dydžiai 5–24 cm.

Namų audimo mažosios vilnonės skaros buvo baltos ir rudės spalvų. Dugnas sulanguojamas smulkiais ruoželiais, pakraščiai – platesniais. Pavyzdžiui, dugne pasikartojanti rašto dalis sudaryta iš balto 44 mm ruožo ir rudo 1 mm ruoželio (44:1), pakraščiuose, 3,5 cm nuo krašto, kaitaliojant rudą su balta, ataudžiama tokia ritminės tvarkos juosta (mm): 2:3:15:3:2:3:2:3:15:3:2 (5 pav.). Fabrikinės gamybos skarų yra dažnas vientiso langavimo ornamentas iš ryškesnių spalvų: juoda–balta–mėlyna³; rausva–žalsva–balta⁴. Jų kraštuose būna palaidi kutai.

Trečiajame dešimtmetyje paplito masinės gamybos trikotažiniai *vlučkiniai* šalikai. Jie buvo vienspalvio dugno, galuose arba viename krašte turėjo spalvotus ruoželius. Iš dviejų arba trijų kraštų buvo aprašioti retais kutais. Šiais šalikais bu-

5 pav. Skara. 1890 m. Namų audimo. Vilna, vilna. 80/84 cm. Semeniškių k. KAIMR GEK1117. E265

6 pav. Stanislavos Bareikienės skara. XX a. penktasis dešimtmetis. Megzta virbalais. Ruda. Vilna. 108/112 cm. Prienų k. 2001 m.

¹ O. Naraškevičienė, Vindeikių k.

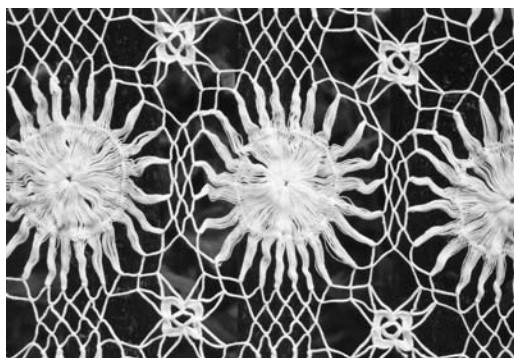
² M. Kazakevičienė, Čiobiškis.

³ Skarą pateikė V. Dalinkevičienė, Čiobiškis.

⁴ Skarą pateikė A. Jurkevičienė, Kernavė.

vo apsigaubiama (galva, pečiai) panašiai kaip skaromis. 4–5 dešimtmetyje buvo mezgamos didelės kvadratinės skaros su kutais – tarsi tęsiant austinių skarų formos ir dėvėsenos tradiciją. Jų spalvos buvo: juoda, ruda, balta. S. Bareikienės mezgta skara buvo vienspalvė – ruda, mezgta virbalais „per tris akutes išneriant kilputę“. Pakraščiais įrišti 13 cm ilgumo kutai (6 pav.). B. Šimelienė mokykloje išmoko „daryti su varstotėliu“: vieliniu puslankiu ir vašeliu padaromi ratukai, kurie sujungiami nertomis pynutėmis (7 pav.). Būdama 20 metų, šiuo būdu nusinėrė baltos medvilnės skarą, į kraštus įrišo pluoštinius kutus. Vėliau, 8 dešimtmetyje, atėjo nauja mezgtų skarų mada. Tuo metu daug skarų pavyzdžių buvo pateikiama spaudoje. Šimelienė apie 1976 m. beveik viso kaimo moterims numezgė vienodas baltos vilnos skaras. Ši jai patikusį raštą nužiūrėjo iš matytos pirktinės skaros, o kutus įrišo savo sugalvotu būdu (8 pav.). Buvo nerinama įvairiais būdais: su vašeliu, su lenkta U formos vieline šakute, išnarpliojamos ant rėmelio (9–12 pav.). Kiauraraštėmis skaromis buvo mėgstama puošti einant į svečius, įvairius renginius. Vėliau įdomaus rašto skara rasdavo vietą kambario interjere: Dalinkevičienė savo jau nebedėvimą originalaus kiauraraščio skarą patiesia ant stalielio. Pastaruoju metu mezgtos skaros nėra labai madingos, tačiau išlieka mėgstamos. O. Naraškevičienė, prisiminusi tokių skarų praktiškumą, „senobiniu daiktu – dratu“ šakute nusinėrė iš rudų išardytų siūlų pailgą keturkampę skarą (13 pav.).

Lengvo audinio skaros ir skarelės dažniausiai buvo gėlėto rašto. Pirmojoje amžiaus pusėje buvo paplitusios plonos vilnelės ir šilko skaros, vadinamos *kašmirinėmis*, *šalinavomis*. Dažniausiai jos buvo balto, gelsvo, rausvo, raudono, vyšninio, žalio, juodo dugno su ryškiaspalvėmis gėlėmis ir „*turėckais*“ raštais (14 pav.); šilkinės skaros buvo vienspalvės su damastiniu raštu. Gėlėtos plonos vilnos skaros buvo paplitusios ir amžiaus antrojoje pusėje, tačiau jas mėgo dėvėti ne visos moterys. Didelės skaros buvo sukarpomos į keturias dalis ir dėvimos kaip skarytės. Kasdie-

7 pav. Bronislavos Šimelienės skara. XX a. penktasis dešimtmetis. Nerta su varstotėliu. Balta. Medvilnė. 115/115 cm. Pigonijų k. 2001 m.

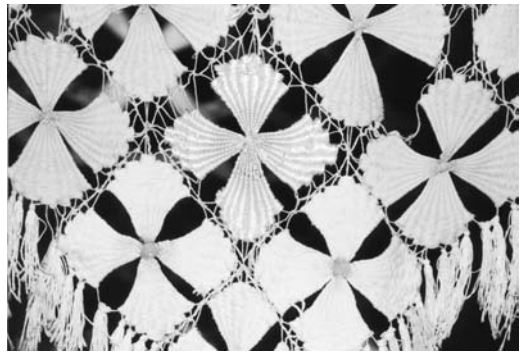
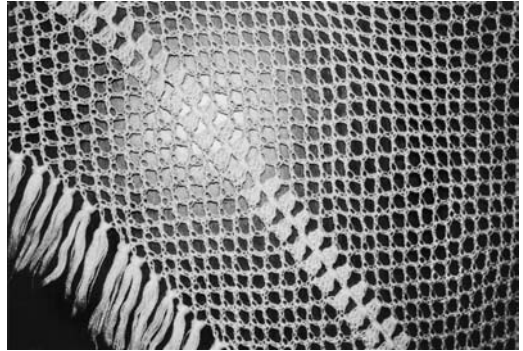
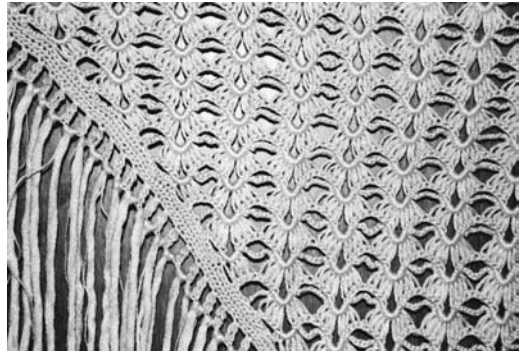
8 pav. Bronislavos Šimelienės skara. XX a. aštuntasis dešimtmetis. Mezgta virbalais. Balta. Vilna. 90/90 cm. Pigonijų k. 2001 m.

ninės medvilninės skarelės buvo šviesios, vienspalvės arba su smulkių gėlyčių, „kruopelyčių“, raštais (15 pav.). 7–10 dešimtmečiuose atsirado įvairaus sintetinio audinio skarų ir skarelėlių su abstrakčių geometrinių figūrų raštais, su blizgančių sidabrinės ar auksinės spalvos siūlelių peraudimais.

Šiltųjų skarų dėvėseną ir pritaikymą. XX a. pirmojoje pusėje storomis vilnonėmis skaromis moterys siautėsi eidamos į miestelį, bažnyčia, į turgų, išvykose arkliais. Skaros saugojo nuo vėjo, lietaus, sniego, šalčio. „Jas nešiodavo kai šalta, kai važiuoji kur, kasdien gi nenešioji, tai žiūrėk, jau apsisuki, jau ti galvas, sėdi, ingriūna žiemą rogėsnan ir važiuoja. Šilta“, – pasakojo O. Naraškevičienė. Kaime skėtį retai kas turėjo. S. Pavasarytės nuomone, „su lietsargiais jau tik inteligentai žmonės, turtingi tai galėjo turėti“. Pusiau perlenktos skaros buvo beveik neperlyjamos.

Didelės kvadratinės skaros buvo lenkiamos per pusę įstrižai į trikampį arba išilgai į stačiakampį. Tada apsi-gaubdavo pečius ir galvą arba tik pečius (16 pav.). Kad skara būtų mažesnė, lenkė stačiakampiu, „kaip paklodę“ (17 pav.). Jei lydavo – lenkdavo stačiakampiu. Kad būtų šilčiau – užlenkdavo lankelį. Priekyje kampus sumesdavo, kraštus prilaidavo rankomis arba susegdavo žiogeliu iš vidaus. S. Pavasarytei teko matyti: nedideliu virbalu iš viršaus perduria. „Arba susirišdavo, jeigu vėjas, dargana – tai apsisiaučia aplink kaklą, užkiša ir laikosi, vieną kampą“ (M. Vaicekauskienė). Kitas būdas – priekyje „kampus sukryžiuoja, nugaroje suriša – pirštinių nebuvo, tai čia [už skaros] pasikiša rankas“ (M. Kazakevičienė).

Vyresnės moterys skaras dažniausiai lenkdavo trikampiška, jaunesnės – stačiakampiška. Pigoniškė Z. Ciesiūnienė nešiojo skarą, sulenktą stačiakampiška. Jos nuomone, „kampu“ nešiojo se-

9–12 pav. Vladislavos Dalinkevičienės nertos skaros. XX a. 8–9 deš. Čiobiškis. 2001 m.

nesnės moterys: „*Jau labai sena atrodai kai skara kamu*“. Keitėsi ir pačios aprangos silueta: talijos linija nusileido šiek tiek žemyn, sijono, suknelės ilgis sutrumpėjo, pailga, siauroka figūra praplatėjo, pasidarė panaši į trapecijos formą. Prie tokios formos silueto labiau pritiko apsigaubti stačiakampiškai sulenkta skara. Pradėti siūti paltai, puspalciai. Kaip pasakojo A. Motiejūnienė, „*žiemą in palto jau jos nedėvėjo, vasarą daugiausia, prie suknelės, prie kokio lengvesnio apsilvilkimo*“.

Vietovėse arčiau miestelių ir pačiuose miesteliuose jaunesniosios kartos moterys (gimusios 2–3 dešimtmetyje) retai gaubėsi pečius šiomis skaromis. J. Mišūrienės žodžiais, „*seni žmonės gaubdavosi, jauni – ne*“. Tačiau vyresnėms moterims skara neprarado svarbos. Skara buvo tapusi moters tapatumo ir įvaizdžio dalimi. „*Jau jeigu ištekėjus moteris – turi būti su skara ir ant galvos, ir čia ta didelė [ant pečių], reiškias – jinai jau moteris*“, – pasakojo A. Jurkevičienė.

Skarų reikalingumą diktavo ir kelionės arkliais atšiauriu oru. „*Skarą, pavyzdžiui, pasideda ratuose išėiginiuose ant sėdinės, kojom kai šalta – apsigaubia, be skaros važiuoti pagyvenusiai moteriai, skaitosi, nepatogu. Ar lietus, ar sniegas – tuoj apsigausi*“ (M. Vaicekauskienė). Galima sakyti, kad su arklių transporto nykimu mažėjo ir didžiųjų skarų reikšmė.

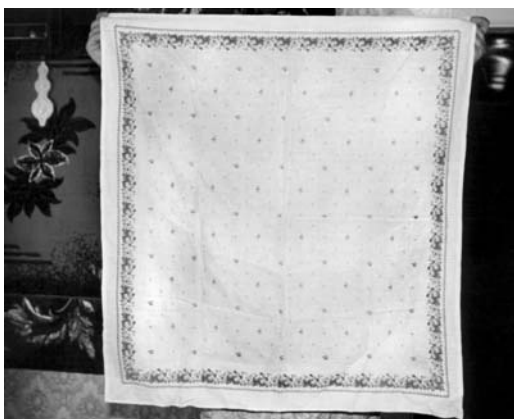
Atvykusios į miestelį, bažnytkaimį, kai kurios moterys skaras palikdavo pas pažįstamus arba vežime. Kitos eidavo apsigaubusios. Nuėjusios į bažnyčią, vienos moterys likdavo pečius apsigaubusios arba sulankstyta skara laikė ant rankos ar po pažastimi, kitos, jei nelikdavo laisvos vietos klaupčiuose, atsiklaupusios ant grindų, skara pasidėdavo po keliais arba pasitiesdavo atsistėti; patogiu buvo susodinti ant jos vaikus. Po pamaldų prisėsti skara pasitiesdavo šven-

13 pav. Onos Naraškevičienės skara. XX a. dešimtis dešimtmėtis. Nerta su dratu. Vilna. Ruda. Vindeikių k. 2001 m.

14 pav. Onos Naraškevičienės skara „su turėkais“ raštais. XX a. vid. Vindeikių k. 2001 m.

15 pav. Aldonos Jurkevičienės skarelė. Dėvėjo jos mama. XX a. 5–6 dešimtm. Kernavė. 2001 m.

toriuje. Keliaudamos pėsčiomis, pavargusios moterys pasitiesdavo skarą ant jos pailsėti. „Eina, eina, pavargsta, pasitiesia, pasėdi“ (V. Lučiūnienė).

Namuose skara kabėdavo ant rūbų kartelės. Kai skara buvo rečiau reikalinga, ją laikė skrynioje *kupare, kufre*, spintoje, o nuo kandžių įdėdavo gailių. Jei skara buvo drėgna, padžiaudavo prie krosnies.

Skaros buvo pritaikomos ir vaikų priežiūrai. Apsigaubusi moteris po skaros kampais galėjo šiltai neštis ir vaikeli. Skarą sulenkdamo trikampiška, kampus šone surišdavo ir į vidų įkišdavo vaiką, arba paprasčiausiai rankose laikydavo vaikeli ir jį pridengdavo, apvyniodavo kampais ar vieną kampą užkišdavo už sijono. Tačiau tuo metu tai nebuvo labai dažnas reiškinys šiose vietovėse, nes jaunos moterys jau retai siautėsi skaromis. Toks vaiko nešimas – pasirišus skara – moterims siejosi su čigonišku būdu. Didesnius vaikus aprišdavo trikampiška sulenktom skarom, prieky kampus sukryžiuodavo ir surišdavo ant nugaros. Kai veždavo krikščytį, suvystytą kūdikį įdėdavo į pagalvę, ant jos uždėdavo skarą ir suvyniodavo. Vyniodavo vaiką į skarą ir prirėkusi vežti jį pas daktarą. A. Jurkevičienės močiutė Vrubliauskienė buvo pribuvėja ir pasakojo, kaip jai praversdavo skara:

„[...] ligoninių nebūdavo, nu, tai prašo, kad priimt tą vaiką, nu, tai jinai užsideda tą didžiulę skarą ir eina. Jeigu daugiau ten vaikų yra, [jos klausdavo]: „Tai iš kur tas vaikas atsirado?“ Tai jinai sako: „Po skara atsinešiau“. Ir vaikai tikėdavo, sako: „Nu va, tą bobutę paprašė, Vrubliauskienė atnešė mum lėliuką po skara paslėpus“.

Vėliau, jau XX a. antrojoje pusėje, kai skaros prarado išieginės ir naudin-

16 pav. G. Grigienė rodo XX a. viduriui būdingą skaros dėvėseną. Prienuų k. 2001 m.

17 pav. B. Šimelienė rodo XX a. viduriui būdingą skaros dėvėseną. Pigonų k. 2001 m.

gos aprangos vertę, jos dažnai buvo panaudojamos kaip užtiesalai. Kaip ir visoje Lietuvoje, buvo populiaru iš languotų skarų siūti švarkelius, sijonus. Sunkiais pokario metais puošnias skaras pardavo. Kiti žmonės senus sudėvėtus daiktus (taip pat ir skaras) išmesdavo, sudegindavo. Ne visi žmonės matė prasmę juos saugoti. Į miestus išvažiavę gyventi vaikai parveždavo tėviškėn naujoviškos tekstilės. Mamai, močiutei ar tetai populiariausia dovana buvo naujų raštų skarelė.

Plonųjų skarų ir skarelių dėvėseną.

XX a. pirmojoje pusėje mažesnė skara ar skarelė buvo įprastinė galvos danga tiek jaunų, tiek pagyvenusių moterų. Į bažnyčią buvo privalu eiti pridengtais plaukais. Pasakyme „Be skarelių – negražu“⁵ glūdėjo tiek dorovinė, tiek estetinė prasmė.

„Anais laikais moteris nuoga galva, vedusi, negalėjo pasirodyti“⁶. B. Ciesiūnienės teigimu, skareles mergaitės rišosi užpakaly, o ištekėjusios moterys – prieky po smakru. Kad skarelė būtų didesnė, lenkė ją ne visai per vidurį⁷. Didoka skarelė, kurią galima priekyje sukryžiuoti, apsukti ir surišti, vadinosi *skarelė su raktu*⁸.

XX a. antrojoje pusėje skareles daugiausia ryšėjo pagyvenusios, vyresnės moterys. Buvo žiūrima laisviau į galvos pridengimą. Paplito megztos kepurės. Jaunų moterų išeiginei dėvėsenai skarelės tapo nemadingos, jas rišosi daugiau kasdienėje buityje. Augalinių raštų didelėmis skaromis buvo mėgstama gaubtis einant į vaišes, pobūvius (18 pav.). Gedulingomis progomis buvo gaubiamasi juodomis skaromis.

Dešimtajame dešimtmetyje moterys mažiau puošėsi skarelėmis, nes atėjo moterų karta, kuri nuo pat jaunystės nedėvėjo skarelių (19 pav.). Šiltuoju metų laiku buvo einama vienplaukėmis, o šaltuoju buvo dėvimos beretės, skrybėlaitės, kepurės, šalikai. Moterys sako, kad skarelės tapo nebemadingos. Dabar ši tradicija suvokiama ir kaip senųjų, varžančių naująją madą papročių išraiška: „Skarelė yra senas požymis, [...] dabar kas kaip nori. Ir vyresnio amžiaus moteris gali būt nuoga galva, kas jai draudžia? Laisvesni papročiai“⁹. Kaimo moterys skarelės ryšėjimą sieja su jų amžiumi derančia dėvėseną, sakoma: „senai netinka be skarelės“¹⁰. Kita nuomone, skarelę moteriai pridera rišti bažnyčioje¹¹. Musninkų miestelio moterims skaros siejasi su kaimo aprangos įvaizdžiu, skrybėlė – su miesto. Pakito požiūris į gėlių raštus skarose:

„Dabar reikia be gėlių nešiot. Dabar tokių nenešioja, nemadinga! Kad gi negražu –

18 pav.

R. Tamošiūnienė
rodo skaros dėvėseną
einant į vaišes.
XX a. 8–10 deš.
Muserninkai. 2001 m.

⁵ B. Ciesiūnienė, Lapelių k.

⁶ M. Vaicekauskienė, Musninkai.

⁷ M. Mackevičienė, Rusių Rago k.

⁸ M. Vaicekauskienė, Musninkai.

⁹ M. Vaicekauskienė, Musninkai.

¹⁰ A. Ciesiūnienė, Pigonų k.

¹¹ A. Motiejūnienė, Musninkai.

19 pav. Čiobiškio moterys po pamaldų: M. Kazakevičienė, S. Brazdžiuvienė, G. Plasčiauskienė. Čiobiškis. 2001 m.

20 pav. Ona Naraškevičienė su savo skarelėmis. Vindeikių k. 2001 m.

*ant galvos gėlės žydi! Tokią tik kasdien nešiot. Kai buvo mada, buvo gražu*¹².

Tačiau „prigyventas“ skaras ir skareles moterys tausoja ir brangina, įvairiausių raštų skarelių turi sukaupusios po keletą dešimčių (20–21 pav.).

Kitų tautybių skaros ir lietuvių požiūris. Musninkų apylinkėse kai kuriuose kaimuose gyvena lenkai, sentikiai rusai. Dažnai per kaimus anksčiau keliaudavo čigonų taborai. Sovietmečiu daug kam teko būti tremtyje, matyti kitų tautybių žmones, palyginti įvairią aprangą. Žinoma, kiekviena tauta turėjo savitą tradicinę aprangą. Moterų skaros akivaizdžiai rodė etnokultūrinį tapatumą. Lietuvių moterų nuomone, čigonės mėgo daug spalvingesnes, gėlė-

¹²M. Mackevičienė, Rusių Rago k.

¹³M. Mackevičienė, Rusių Rago k.

tas skaras, savo mažus vaikus nešiojo įvairiai prie savęs prisirišusios. Iš tremties Rusijoje grįžusios M. Mackevičienės pastebėjimu, rusiškai rengtis – tai „užsigėbti skara iki žemės“, „užriš skarą, kad ir veido nesimato“, „užsivynioję – baisu“; baltarusės panašiai atrodė; latvės, estės – „gražiai nešiodavo, daugiausia eina be skarų“¹³. Apie čia gyvenančių rusių sentikių skaras Prienų kaime S. Bareikienė pastebėjo ir išskyrė tokius ypatumus: skaros buvo didesnės, labai gėlėtos, jomis gobdavosi visada ir uždengdavo daugiau kūno, susisėgdavo po smakru, kai tuo tarpu lietuvės užsirišdavo, apsivyniodavo¹⁴. Pagal sentikių tikėjimą – skaroje negalima buvo rišti mazgų¹⁵. Šie savitumai dar buvo akivaizdūs iki amžiaus vidurio. Vėliau ir lietuvių, ir rusių dėvėseną supanašėjo, priartėjo prie miestietiško stiliaus, tačiau sentikių skarų dėvėseną išlaikė kai kuriuos savitumus, veikiamus konfesinių normų. Iki šių dienų bažnytinių apeigų metu moterys turi būti apsigaubusios skaromis ar skarelėmis, po smakru susegtomis segtuku. Tačiau sentikės U. Jankovskienės nuomone, dabar šių tradicijų laikosi ne visi, merginos eina be skarų, moterys rišasi mažesnes skaras, apsigaubusios nevengia užsirišti mazgu, o skarų raštai mažai besiskiria nuo lietuvių dėvimų skarų. Remiantis vienu pasakojimu, tarp lenkių ir lietuvių skarų dėvėsenos šiose vietovėse ryškių skirtumų nebuvo¹⁶.

Augalinio rašto skaros buvo dėvimos lietuvių nuo XIX a. vidurio, tačiau namie neaustos ir XX a. pabaigoje jos suvokiamos kaip nelietuviškos. Lietuviškumas ir tradicija siejama su galimybe namie išausti tam tikrą raštą, formą. Tradicišku laikomas languotas raštas. Nuo seniausių laikų juo audžiamos įvairios aprangos dalys ir buitinės tekstilės dirbiniai. XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvos prekyboje pasirodžiusios importinės fabrikinės gamybos languotos skaros buvo noriai išigyjamos ir dėvimos dėl moterų tradicinių skonį atitinkančių raštų ir kokybiškesnių audinio savybių. XX a. pabaigoje vietoje languoto rašto skaros kilmės ir gamybos būdo sureikšminamas išgyventas ir pajaustas ryšys su giminės, šeimos nariais ir praeities kartomis. Skaros randa pritaikymą ir kultūrinėje veikloje. Vaidinimuose jomis išreiškiami liaudiški kaimo aprangos bruožai. Lapėlių folkloriniame ansamblyje jomis siaučiamasi prie tautinio kostiumo.

Išvada. Skarų dėvėseną turi įvairių prasmų, sukuriama individualios ir grupinės kultūrinės patirties sąveika, tradicijų ir mados raiška. Po tam tikro laiko tai perauga į simbolikos ženklus. Įprasminta

21 pav. Melanija Mackevičienė su savo skarelėmis. Rusių Rago k. 2001 m.

¹³S. Bareikienė: „Jos – jau visada skaras uždėtas ir čia užsegta ir apsilaidusias, didelej tuj skarų, kad ir plona kokia ta skarytė – jos buvo didesnės. [...] gėlėm labai ir apsilaidi labai, tai sakom: „Jau musėt tinai rusė važiuoja“. Jos daugiau nešiodavo skarom apsilaidūsios, laisvai, palaidai, čia va susegė ir palaida aplink, a mūsų tai užsiriša arba aplink kaklą apsivynioji“.

¹⁵U. Jankovskienė, rusė sentikė, Prienų k.

¹⁶A. Barsukaitė, Čirkų k.

tekstilė iškelia su istorine atmintimi susijusį paveldo suvokimą – mamos skara tampa iš kartos į kartą perduodama relikvija.

Musninkų, Kernavės, Čiobiškio apylinkių skaros Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus ir 2001 m. lauko tyrimų duomenimis

Skara	Kilmė	Plotis / ilgis cm be kutų	Kutų ilgis, cm	Vienapalė ar dvipalė	Siūlų rūšis metmenyse / atauduose	Audinio tankumas metmenyse / atauduose	Audinio pynimas	Spalvų ornamentas
KR, GEK814, E252	Namų audimo, Širvintų r.	150/158	11	2	Medvilnė/vilna	16/16	Ruoželis 2/2	Juoda su mėlynais, raudonais, baltais, gelsvais pakraščio ruožais
KR, GEK1380, E277	Namų audimo, Širvintų r., Musninkų vls., Viciūnų k.	120/188	6	2	Linas / linas, vilna		Ruoželis 2/2	Rudai balto melanžo dugnas su baltais, rudais pakraščio ruožais
KR, GEK1116, E264	XX a. pradžia. Namų audimo. Širvintų r., Kernavės sen., Meilūnų k.	92/98	4	1	Vilna / vilna	13/10	Drobinis 1/1	Rudo dugno languota baltais ruoželiais su pakraščio ruožais
KR, GEK1117, E265	Apie 1890 m. Namų audimo. Širvintų r., Semeniškių k.	80/84	–	1	Vilna / vilna	11/14	Drobinis 1/1	Balto dugno languota rudais ruoželiais su pakraščio ruožais
Grigienės G. Prienų k.	Pirktą apie 1941–1945 m. Ukmergėje. Fabrikinė gamyba.	155 / 160	11	1	Vilna / vilna	11 / 9	Ruoželis 2/2	Juodo dugno vientisai languota žalia, raudona, balta spalvomis
Pavasarytės S. Čiobiškis	Pirktą apie 1950 m. Rusijoje. Fabrikinė gamyba.	156 / 158	10	1	Vilna / vilna	11 / 9	Ruoželis 2/2	Tamsiai mėlyno dugno vientisai languota raudona, balta, melsvai žalia spalvomis
Šimėlienės B. Piagonių k.	XX a. I pusė. Paveldėjo. Fabrikinė gamyba.	163 / 173	16	1	Vilna / vilna	12 / 12	Ruoželis 2/2	Vientisai languota juoda, pilka, balta spalvomis
Ciesiūnienės Z. Piagonių k.	Pirktą apie 1942 m. Fabrikinė gamyba.	157 / 162	11	1	Vilna / vilna	14/10	Ruoželis 2/2	Juodo dugno vientisai languota žalia, balta spalvomis.

Pasakojo:

Filomena Vaicekauskienė, gim. 1931 m. Pinigėlių k., Panevėžio r., gyv. Musninkuose.

Stasė Brazdžiuvienė, gim. 1928 m. Gančieriškės k., Švenčionių par., gyv. Čiobiškyje.

Genovaitė Plasčiauskienė, gim. 1925 m. Mikačių k., Deltuvos vls., Ukmergės apskr., gyv. Čiobiškyje.

Marija Kazakevičienė, gim. 1928 m. Ostruvkos k., gyv. Čiobiškyje.

Vanda Alasevičienė, gim. 1936 m. Čiobiškyje, gyv. ten pat.

Stefanija Pavasarytė, gim. 1914 m. Ostronės k., gyv. Čiobiškyje.
 Vladislava Dalinkevičienė, gim. 1930 m. Paberžės k., gyv. Čiobiškyje.
 Melanija Mackevičienė, gim. 1919 m. Rusių Rago k., gyv. ten pat.
 Aldona Jurkevičienė, gim. 1938 m. Čirkų k., gyv. Kernavėje.
 Jadvyga Misiūrienė, gim. 1915 m. Musninkuose, gyv. Kernavėje.
 Aliodija Barsukaitė, gim. 1923 m. Čirkų k., gyv. Vilniuje.
 Regina Tamošiūnienė, gim. 1924 m. Musninkuose, gyv. ten pat.
 Jadvyga Baraznauskaitė, gim. 1915 m. Kaimynų k., gyv. Stavarygalos k.
 Nijolė Kisliak, gim. 1951 m. Prienų k., gyv. ten pat.
 Ulijana Jankovskienė, gim. 1942 m. Prienų k., gyv. ten pat.
 Genovaitė Grigienė, gim. 1916 m. Gudonių k., Jonavos r., gyv. Prienų k.
 Marijona Aleksandravičienė, gim. 1923 m., gyv. Prienų k.
 Stanislava Bareikienė, gim. 1925 m. Stavarygalos k., Gelvonų vls.,
 gyv. Prienų k.
 Ona Naraškevičienė, gim. 1920 m. Vindeikių k., gyv. ten pat.
 Viktorija Tamaševičienė, gim. 1936 m. Vinkšnabrasčio k.,
 gyv. Musninkuose.
 Albina Motiejūnienė, gim. 1930 m. Strazdų k., gyv. Musninkuose.
 Vida Blažienė, gim. 1957 m. Skruzdėlių k., gyv. Lapeliuose.
 Birutė Ciesiūnienė, gim. 1928 m. Spietiškių k., gyv. Lapeliuose.
 Veronika Lučiūnienė, gim. 1939 m. Pamusių k., gyv. Lapeliuose.
 Bronislava Šimelienė, gim. 1926 m. Naravų k., Kaišiadorių r.,
 gyv. Pigių k.
 Zofija Ciesiūnienė, gim. 1923 m. Skėrių k., Kaišiadorių r., gyv. Pigių k.
 Anastazija Ciesiūnienė, gim. 1921 m. Stabintiškių k., Kaišiadorių r.,
 gyv. Pigių k.
 Marijona Vaicekauskienė, gim. 1932 m. Steponavos k., gyv. Musninkuose.

Straipsnis „Vermės“ leidykloje gautas 2002 06 28, spaudai parengtas 2005 06 20.
 Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Musninkai. Kernavė.
 Čiobiškis“, Vilnius, *Versmė*, 2005, p. 932–944 (vyriausiasis redaktorius
 sudarytojas Stanislovas Buchaveckas).
 Straipsnis interneto svetainėje www.lt.lt skelbiamas nuo 2007 08 28.